

6 класс

Кириш

Киришни ўқинг. Кейин топшириқларни бажаришига ўтинг.

Шамол - ҳайкалтарош

География дарсида ўқитувчи болаларга сайёрамиз қандай ўзгараётгани ва бунга қандай ҳисса қўшаётгани ҳақида хабарлар тайёрлашни таклиф қилди. Олтинчи синф ўқувчиси Аидар В. Мезенцевнинг "Мўжизалар энциклопедияси" китоби ҳақида маъруза тайёрлади.

Шамол - ҳайкалтарош

Табиат ҳайкалтарошларидан бири шамолдир. У тинимсиз ишлайди, ер юзини ўзгартиради. Қандай қилиб у чанг массаларини далалардан, йўллардан, яланғоч ва қуруқ ер бўлган ҳамма жойдан ҳавога кўтарилишини эслайлик. Чангни қоялардаги барча ёриқлардан пуфлайди. Аммо тош бир хил эмас. Тошларнинг ичида ғовакли (масалан, оҳактош) зарралари ва қаттиқроқлари (кварц каби) мавжуд. Ғовак тошлар шамол таъсирига тез учрайди. Шунинг учун ажойиб кўринишдаги қоялар мавжуд.

Шамол билан бирга иссиқлик ва совуқ, ёмғир ва қор, ўсимликлар ва микроорганизмлар "ҳайкалтарошлик вазифасини бажаради.

Континентал иқлимли ҳудудларда ҳарорат кескин ўзгарувчан бўлади: тушда қуёш киздиради, кечаси эса совуқ бўлади. Кундузи тошлар жуда қизиб кетади, кечаси улар совийди. Ҳароратнинг бундай ўзгаришидан ёриқлар ҳосил бўлади. Улар сув киради. Совуқда у музлайди ва ҳажми ошиб, тошни янада емиради. Бундан ташқари, ёмғир ва қор сувлари тошларга сингиб, оҳак зарраларини эритиб, бошқа кўплаб минералларни емиради.

Қояларнинг емирилишида айрим ўсимликларнинг ҳам ҳиссаси бор. Лишайниклар қояларда ўсади. Шамол уларнинг майда спораларини ёриқларга олиб кириб, улар униб чиқади, тошга маҳкам ёпишади ва уни аста-секинлик уни емиради.

Асрлар ўтиб, табиий кучларнинг барчаси тоғ тизмалари, жарлик ёки алоҳида тош юзасини таниб бўлмайдиган даражада ўзгартиради. Буюк рассом бўлган табиатнинг тасавури - табиатнинг ноёб дурдоналарини яратади. Уларга ноёб тош кўзиқоринлар, қотиб қолган қурбақалар, тошбақалар тимсоли, табиат томонидан яратилган тўплар ва тош кўприклар шунчалик ноёбки, тажрибали қурувчидан ҳам аъло. Буларнинг барчаси шамол кучининг натижасидир.

(В. Мезенцевнинг "Мўжизалар энциклопедияси" китоби асосида)

1-топшириқ

Ўнг томонда жойлашган "Шамол - ҳайкалтарош" матнини ўқинг.

Саволга жавобингизни ёзинг.

Қайси жараён натижасида тошлар ажойиб шаклга эга бўлади?

Жавобингизни ёзинг.

2 -топширик

Ўнг томонда жойлашган "Шамол-ҳайкалтарош" матнидан фойдаланинг.

Саволга жавоб бериши учун тегишли жавоб вариантларини танланг.

Шамол тошларни ўзгартиришга нима ёрдам беради?

Барча тўғри жавобларни танланг.

- А) тоғларда яшовчи ҳайвонлар
- Б) ёғингарчилик
- В) ўсимликлар
- Г) рассомларнинг тасаввурлари
- Д) ҳароратнинг кескин ўзгариши

3-топширик

Ўнг томонда жойлашган "Шамол -ҳайкалтарош" матнидан фойдаланинг.

Саволга жавобингизни ёзинг.

Нима учун шамол матнда ҳайкалтарош деб номланган?

Жавобингизни ёзинг.

4 -топширик

Ўнг томонда жойлашган "Шамол-ҳайкалтарош" матнидан фойдаланинг.

Жадвалда тегишли жавоб вариантларини танланг.

Қуйидаги баёнотлар тўғрими?

Ҳар бир баёнот учун "тўғри" ёки "нотўғри" белгисини қўйинг.

Бу баёнот тўғрими?	тўғри	нотўғри
Табиатнинг ягона ҳайкалтароши шамолдир.		
Говак жинслар қаттиқ тошларга қараганда тезроқ емиради.		
Шамол тошда ёриқлар ҳосил қилади.		
Сув музлаганда тошни емиради.		
Баъзи минераллар тошдан сув билан ювилади.		

5 -топширик

Ўнг томонда жойлашган "Шамол -ҳайкалтарош" матнидан фойдаланинг.

Саволга жавобингизни ёзинг.

Қуйидаги фотосуратлардан қайси бири рассомнинг шамол ҳақидаги тасаввурини энг яхши акс эттиради? Танловингизни тушунтиринг.

